

ORTA MƏKTƏBDƏ İNFORMATIKANIN TƏDRİSİ: PROBLEMLƏR VƏ PERSPEKTİVLƏR

*İsmayılzadə Leyla Vüqar qızı
Azərbaycan, Mingəçevir Dövlət Universiteti*

Ümumtəhsil məktəblərində mütəmadi olaraq təlim-təhsil prosesinin cari vəziyyətini təkrar-təkrar nəzərdən keçirmək, ümumi təhsilin əsas meyarlarını daim təkmilləşdirmək zəruri olduğuna görə bu məsələ daim aktualdır.

Bu gün orta məktəbdə tədris edilən “İnformatika” kursu öz inkişafının keyfiyyətcə yeni mərhələsinə qədəm qoyub. Xüsusilə, kompüter savadlılığı dedikdə nəzərdə tutulan məsələlərə ənənəvi baxışlar köklü şəkildə dəyişib. Əvvəllər kompüter savadlılığı proqramlaşdırma bacarığı kimi başa düşülürdüsə, indi hər kəsə aydındır ki, informatika kursu yalnız proqramlaşdırma kursu olmamalıdır!

Orta məktəbdə təlim-təhsil prosesinin cari vəziyyətini təkrar-təkrar nəzərdən keçirmək, ümumi təhsilin əsas meyarlarını daim təkmilləşdirmək zəruri olduğuna görə bu məsələ daim aktualdır.

Son illər orta məktəbdə tədris edilən “İnformatika” kursu öz inkişafının keyfiyyətcə yeni mərhələsinə qədəm qoyub. Xüsusilə, kompüter savadlılığı dedikdə nəzərdə tutulan məsələlərə ənənəvi baxışlar köklü şəkildə dəyişib. Əvvəllər kompüter savadlılığı proqramlaşdırma bacarığı kimi başa düşülürdüsə, indi hər kəsə aydındır ki, informatika kursu yalnız proqramlaşdırma kursu olmamalıdır!

Orta məktəbdə informatika müəllimi ən çətin və maraqlı peşələrdən biri hesab edilir. Demək olar ki, hər il hər şeyi yenidən başlamaq lazım gəlir, belə ki, bu fənni tədris edən müəllim hesablama texnikası vasitələrinin inkişafını, tez-tez yeni proqramların meydana çıxmasını, onlarla iş üsullarının dəyişməsinə yaxından izləməlidir.

İnformatika müəllimi qarşısında daim bir sual durur: “Nəyi və necə öyrətmək lazımdır?” Sürətlə inkişaf edən informasiya texnologiyaları dünyasında uşaqlara düzgün oriyentasiya götürməyi, obrazlı şəkildə desək, “daim dalğalanan, sakitlik bilməyən bu böyük okeanda naviqasiya etməyi necə öyrətmək olar?” Ümumi cavab aydındır: bunun üçün fasiləsiz olaraq özünü təkmilləşdirmək, informasiya texnologiyaları dünyasında və pedaqogika aləmində baş verənləri öyrənmək lazımdır.

Orta məktəbdə informatika fənninin öyrənilməsi şagirdlərin ilk növbədə müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarını mənimsəməsinə kömək edir.

İnformatika dərsləri məktəblilərin həm də yaradıcı inkişafına müsbət təsir göstərir. Kompüter şagirdin işinə yalnız nəzarət etmir, həm də öz bilik və bacarıqlarının üstünlüklərini və çatışmazlıqlarını özü tərəfindən aşkar etməyə kömək edir.

Orta məktəbdə informatikanın tədrisinin problemləri və perspektivləri əsas məsələdən başlayır: uşaqlar informatikanın bir fənn kimi əhəmiyyətini dərk etməli, informatikanın tətbiq sahələrini aydın təsəvvür etməlidirlər.

Aparılmış tədqiqatlara əsaslanaraq, orta məktəbdə informatikanın tədrisinin əsas problemlərini aşağıdakı kimi formalaşdırmaq olar [1]:

1. İnformatika – orta məktəbdə tədris olunan fənlər arasında ən “cavan”, eyni zamanda müəyyən qədər ən problemlı fəndir. Bunun əsas səbəblərindən biri digər fənlərlə müqayisədə fənnin tədrisi üçün zəruri olan maddi-texniki bazanın nisbətən zəif olmasıdır. Digər səbəb isə kadr təminatının, yəni informatika müəllimlərinin təcrübə və kompetensiyalarının dövrün tələblərinə tam cavab verməməsi ilə bağlıdır.

2. İnformatika fənni öyrənilərkən həll edilən məsələlər biliklər üzrə digər fənn sahələrinə - fizika, riyaziyyat və s.-yə də aiddir. Bu səbəbdən də informatikanın öyrənilməsi müəyyən mənada fəvqəlfənn xarakteri daşıyır.

3. İKT-nin yüksək inkişaf templəri ona gətirib çıxarır ki, müəllim dövrü dəyişən materiallardan, internet resurslarından istifadə etməli olur.

4. Hazırda uşaqların kompüterin mövcudluğu haqqında sadəcə bilməsi, onun haqqında lazımi təsəvvürə malik olması kifayət deyil. Onlar kompüterdə işləyə bilməli, bu texnikadan istifadə etməyi bacarmalıdırlar. İnformatika obyektlər və ya proseslər haqqında deyil, onların avtomatlaşdırılması, yaradılması və işləməsi üçün metodlar, vasitələr və texnologiyalar haqqında elmdir. Bu fənn təkcə onun dərinədən öyrənilməsini deyil, həm də təlimini modernləşdirmək üçün bilik və bacarıqların praktiki tətbiqini, eləcə də tədris yükünün optimallaşdırılmasını ehtiva edir. Bu gün fərdi kompüterdən daha çox tədqiqat obyekti kimi istifadə olunur: fərdi kompüterlə işləmək üzrə baza bilikləri və bacarıqları formalaşır. Eyni zamanda kompüter öyrənmə vasitəsi və qarşıya qoyulmuş məsələlərin həlli üçün bir alət kimi nəzərdən keçirilir. Ailələrin maddi və mədəni səviyyəsi fərqli olduğuna görə məktəblilərin ev tapşırıqlarını yerinə yetirmək, şəxsi maraqlarını təmin etmək üçün kompüterdən istifadə etmək imkanları da müxtəlifdir və tədris prosesinin təşkili zamanı bu məqam mütləq nəzərə alınmalıdır.

5. Kompüterdə işləmək müddəti 10-30 dəqiqədən çox olmamalıdır, şagirdlərin yaşından asılı olaraq bu vaxt normaları artıq reqlamentləşdirilib.

6. Kompüter texnikasının miqdarı, təəssüf ki, hələ də kifayət qədər deyil, bu səbəbdən də şagirdlərin kiçik qruplar şəklində birgə işini təşkil etmək lazım gəlir, orta hesabla hər kompüterə 2-4 şagird olmaqla.

7. Ümumiyyətlə, oxuduğu sinifdən asılı olmayaraq, bütün məktəblilər informatika dərslərinə böyük həvəs və maraqla gedirlər və bu, kompüterin özü-özlüyündə informatika fənnini öyrənmək üçün bir stimul olması ilə izah edilə bilər. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, kompüterlərin insan fəaliyyətinin bir çox sahələrinə nüfuz etməsi zaman keçdikcə bu marağın müəyyən qədər kütləşməsinə də səbəb olur.

8. İbtidai məktəb yaşlı uşaqlar üçün təlimin əsas problemlərindən biri burada uşaqların fəaliyyətində oyun formasının birdən-birə öyrənmə forması ilə əvəz edilməsidir. Təhsil fəaliyyətinin formalaşması bir çox hallarda uşağın oyun ehtiyacları ilə üst-üstə düşür və buna görə də uşaq tərəfindən ağırlı şəkildə qəbul edilir. Bu mərhələdə, didaktik kompüter texnologiyalarından istifadə edərək, əsasən, oyun fəaliyyətindən təhsil fəaliyyətinə səlis, rəvan keçid təşkil etmək vacib məsələdir. İnformatika müəllimi kiçik məktəb yaşlı uşaqları oynada-oynada öyrətməyi bacarmalıdır.

Qeyd olunan problemlər xüsusən ibtidai məktəbdə informatika fənninin tədrisi ilə əlaqədardır, belə ki, informatika fənninin öyrənilməsi müasir ümumi təhsilin

ayrılmaz tərkib hissəsidir və gənc nəsildə vahid dünyagörüşünün, o cümlədən informasiya dünyagörüşünün formalaşdırılmasına və bütün bunların ümumi fonunda kompüterin informasiya emal edən müasir vasitə kimi başa düşülməsinə yönəldilmişdir.

Uşaqlara kompüter ilə işləməyi öyrətməyə hansı yaşda başlamağın məqsədəuyğun olması ilə bağlı müxtəlif fikirlər var. Tədqiqatlar göstərir ki, gigiyenik və ergonomik tələblər dəqiq yerinə yetirildikdə, kompüter uşaqların sağlamlığına mənfi təsir göstərmir. Uşaq həddən artıq yükləmədən, ona öz fikirlərini tez və yığcam formada ifadə etmək üçün meydan verildikdə, onun diqqət və yaddaşı məşq etdirilir, düzgün və operativ oriyentasiya götürmək bacarığı, təxəyyül və yaradıcılıq qabiliyyəti inkişaf edir.

“İnformatika”nın fasiləsiz öyrənilməsinə təmin etmək üçün 1-ci sınıfdan başlayaraq kursun məntiqi cəhətdən mürəkkəb mövzularının anlaşılacaq səviyyədə öyrədilməsinin aktuallığını xüsusi qeyd etmək lazımdır. İbtidai sınıfdə “İnformatika”nın öyrənilməsinin əsas məqsədi şagirdlərdə İKT üzrə kompetensiyaların əsaslarını formalaşdırmaqdır. Bu kompetensiyaların bir çox komponentləri universal təhsil fəaliyyətinin strukturuna daxildir. Təlimin cari mərhələsində müsbət nəticələrə nail olmaq, sonrakı mərhələlərdə - orta və yuxarı siniflərdə bu təlimi uğurla davam etdirmək baxımından, fikrimizcə, kursun məzmununda aşağıdakı kompetensiyaların əks olunması vacibdir [2]:

- **Məntiqi və alqoritmik** kompetensiyaların əsasları, xüsusən də məntiqi və alqoritmik tərəkürün əsaslarının, alqoritmə uyğun hərəkət etmək və ən sadə alqoritmləri qurmaq bacarıqlarının mənimsənilməsi.

- **İnformasiya savadlılığının əsasları**, xüsusən də informasiyanın, o cümlədən mətn, cədvəl, diaqram və s. kimi müxtəlif formalarda təqdim olunan informasiyanın axtarışı, əldə edilməsi, təqdim edilməsi üsullarının mənimsənilməsi.

- **İKT kvalifikasiyalarının əsasları**, xüsusən də informasiya problemlərinin həlli üçün kompüterlərdən və digər İKT vasitələrindən istifadənin əsaslarının mənimsənilməsi.

- **Kommunikasiya kompetensiyasının əsasları.** “İnformatika” fənni çərçivəsində informasiyanın qəbulu və ötürülməsi ilə bağlı kommunikasiya kompetensiyasının cəhətləri daha aktiv şəkildə formalaşır. Buraya həm də informasiya anlayışları sisteminin mənimsənilməsi, informasiyanın qəbulu və ötürülməsi üçün dildən istifadə ilə bağlı olan dil kompetensiyasının aspektləri daxildir.

İnformatika dərslərində səviyyəsi uşaqda məlumatı tez emal etmək və onun əsasında qərar qəbul etmək bacarığı ilə müəyyən edilən tərəkür sistemi inkişaf etdirilir. Bu işə müəllimdən yeni metodlardan və tədris vəsaitlərindən istifadə etməyi tələb edir.

Orta məktəb informatika kursunun məzmunu elmin inkişaf səviyyəsinə və cəmiyyətin tələblərinə cavab verməlidir. İKT-nin, ilk növbədə, fərdi kompüterlərin və onların proqram təminatının inkişafı o qədər sürətlidir və onun insan fəaliyyətinin bütün sahələrinə nüfuz etməsi o qədər əhatəlidir ki, uşaqlara informatika fənnini yeni

keyfiyyətdə tədris edən, yeni texnologiyaları tətbiq edən, eyni zamanda uşaqları informatikanın mürəkkəb dünyasına götürən müəllimlər yetişdirilməlidir.

Əlbəttə, problemlər qeyd olunanlarla ilə bitmir. Lakin birçə məsələ mübahisə doğurmur ki, bu problemləri təlimdə davamlılıq və ardıcılıq prinsipləri əsasında informatika fənninin tədrisi metodikasını təkmilləşdirmədən həll etmək mümkün deyil. Və öz aktuallığı və perspektivi ilə bu məsələlər bu gün informatika müəllimlərinin apardıqları araşdırmaların əsas istiqamətlərini təşkil etməlidir. Çalışmaq lazımdır ki, bu tədqiqatlar nəticəsində praktiki əhəmiyyəti davamlı olaraq artan informatika fənninin tədrisi ilə bağlı sahəyə hər kəs müəyyən töhfələr versin.

Ədəbiyyat:

1. Электронный УМК "Методика преподавания информатики".
URL:https://phys.bspu.by/static/um/inf/mpi/lekc/indexlekc_mpi.htm

2. Преподавание информатики в современной школе - проблемы и перспективы. URL:
https://kopilkaurokov.ru/informatika/prochee/prepodavanie_informatiki_v_sovremennoi_shkole_problemy_i_perspektivy

BƏLƏDİYYƏLƏRİN SAHİBKARLIĞIN İNKİŞAFINDA ROLU

*Məmmədov Saqib Yaşar oğlu, müəllim
Mingəçevir Dövlət Universiteti, Azərbaycan Respublikası*

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit olunmuş azad sahibkarlıq hüququ hər kəsin qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada öz imkanlarından, qabiliyyətindən və əmlakından sərbəst istifadə edərək təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə sahibkarlıq və qanunla qadağan edilməmiş digər iqtisadi fəaliyyət növü ilə məşğul ola bilməsini ehtiva edir. Konstitusiyaya görə Azərbaycan dövləti bazar münasibətləri əsasında sosial yönümlü iqtisadiyyatın inkişafına şərait yaradır, azad sahibkarlığa təminat verir, iqtisadi münasibətlərdə isə inhisarçılığa və haqsız rəqabətə yol verilmir.

Həmçinin beynəlxalq təcrübədə bələdiyyə müəssisələrinin üstünlüklərindən biri də sosial sahədə gərginliyin azaldılmasında böyük rol oynamalarının nəzərə alınmasıdır. Belə ki, müəyyən səbəblərdən və ixtisar olunmaqla işsiz qalan mütəxəssislər kiçik müəssisələrdə işə cəlb olunurlar. Həmçinin yerli şəraitə uyğun kiçik müəssisələrin təşkili həm yerli xammaldan, həm də əmək ehtiyatlarından səmərəli istifadəyə münbit şərait yaradır.

Yerli özünüidarə orqanlarının bələdiyyə mülkiyyəti sahəsində səlahiyyətləri bələdiyyə mülkiyyətinin yaradılması və inkişaf etdirilməsi məqsədinə xidmət edir. Dövlət bələdiyyə mülkiyyətini müdafiə edir, subsidiyalar, kreditlər, qrantlar vermək yolu ilə onun inkişafına imkan yaradır. Bütün bunlar imkan verir ki, bələdiyyə təsərrüfatı səmərəli şəkildə idarə olunsun, bələdiyyə qurumlarına əhalinin gündəlik həyat tələbatını təmin etməsi üçün zəruri şərait yaradılsın